

वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक प्रभाव
लक्ष्मीपुरको वैदेशिक रोजगारमा संलग्न मुसलमान परिवारहरूको
एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय
विभागमा समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता
पुरा गर्नको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

सजना जोशी

रोल नं. : २०६/२०६०

परीक्षा रोल नं. : ५०२८/२०६२

त्रि.वि. रजिष्ट्रेशन नं. : २-१-१७-३३-९७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रमअनुसार स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अर्न्तगत समाजशास्त्र विभागको समाजशास्त्र विषयको छात्रा सजना जोशीले वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक प्रभाव: लक्ष्मीपुरको वैदेशिक रोजगारमा संलग्न मुसलमान परिवारहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन मेरो रेखदेख र निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्यांकनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
विष्णु प्रसाद बसेल
शोध निर्देशक

मिति: २०७६/०४/२७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको समाजशास्त्र विषयको छात्रा सजना जोशीद्वारा गरिएको वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक प्रभाव: लक्ष्मीपुरको वैदेशिक रोजगारमा संलग्न मुसलमान परिवारहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन विषयक शोधपत्र उपाधि प्राप्तिका लागि उपयुक्त भएकोले मूल्यांकन समितिद्वारा स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति:

सह. प्रा. डा. टिकाराम गौतम

.....

(विभागीय प्रमुख)

विष्णु प्रसाद बसेल

.....

(शोध निर्देशक)

उप प्रा. सुदिप सिंह नकर्मि

.....

(वाह्य निरीक्षक)

मिति : २०७६/४/२७

कृतज्ञता ज्ञापन

“वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक प्रभाव” सर्लाही जिल्ला, हरिपुर नगरपालिका वडा नं. ५ लक्ष्मीपुरका वैदेशिक रोजगारमा संलग्न मुसलमान परिवारहरूको अध्ययन” शोधपत्र समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त तयार गरिएको हो । यस शोधकार्य पूरा गर्नको लागि धेरै व्यक्तिहरूको सहयोग लिएकी छु । यस वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक प्रभावको बारे अध्ययन अनुसन्धान गर्नको लागि प्रोत्साहन दिई आवश्यक सरसल्लाह तथा सुभाष दिनुहुने गुरुहरु तथा सुभचिन्तक र मेरा साथीहरु निलम कुमारी चौधरी साथै अन्य सम्पूर्ण साथीहरु प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधपत्र अनुसन्धानको लागि स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने यस विभागका विभागिय प्रमुख सह. प्रा. डा. टिकाराम गौतम ज्यू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु र यस शोध अनुसन्धानको लागि आफ्नो अमूल्य समय, सल्लाह र सुभाष दिई सुपरिवेक्षण गरी सहयोग गर्नुहुने शोधनिर्देशक विष्णु प्रसाद बसेल ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यस शोधपत्रलाई बाह्य रुपमा निर्देशक गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने बाह्य निरीक्षक सुदिप सिंह नकर्मि ज्यू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । अध्ययन क्षेत्रमा तथ्याङ्क सङ्कलनको लागि सहयोग पुऱ्याउने उत्तरदाता तथा सम्पूर्ण परिवार प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यसै गरी यस शोधकार्यलाई पूरा गर्नका लागि प्रेरणा दिई अध्ययन सामग्री जुटाई दिई सहयोग गर्नुहुने मेरो श्रीमान उमेश कुमार गुप्ता ज्यू प्रति आभारी छु ।

सजना जोशी

विषय सूची

	पेज नं.
सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता ज्ञापन	iii
विषय-सूची	iv
तालिका सूची	vii
अध्याय-एक : परिचय	१-४
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	२
१.३ अध्ययनको उद्देश्यहरु	४
१.४ अध्ययनको औचित्य	४
अध्याय-दुई : पूर्व साहित्यहरुको अध्ययन	५-१२
२.१ पूर्व साहित्यको समिक्षा	५
२.१.१ वैदेशिक रोजगारको इतिहास	५
२.१.२ वैदेशिक रोजगार र यसको प्रभाव	८
२.२ सैद्धान्तिक दृष्टिकोणहरु	१०
२.२.१ आधुनिकीकरण	१०
२.२.२ विश्वव्यवस्था सिद्धान्त	१०
२.३ अवधारणागत ढाँचा	११
अध्याय-तीन : अनुसन्धान पद्धति	१३-१५
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	१३
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१३

३.३	नमुना छनौट विधि	१३
३.४	तथ्यांकको स्रोत	१४
३.५	तथ्यांक संकलन पद्धति	१४
	३.५.१ घरधुरी सर्वेक्षण	१४
	३.५.२ मुख्य सुचनादातासंग अन्तरवार्ता	१५
३.६	अध्ययनको सिमा	१५
अध्याय-चार : तथ्यांक प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण		१६-४१
४.१	अध्ययन क्षेत्रको भौगोलिक तथा सामाजिक परिचय	१६
	४.१.१ सर्लाही जिल्लाको परिचय	१६
	४.१.२ हरिपुर नगरपालिका अन्तर्गत लक्ष्मीपुरको भौगोलिक र सामाजिक परिचय	१७
४.२	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न परिवारको आर्थिक र सामाजिक अवस्था	१८
	४.२.१ उमेर र लिङ्गगत संरचना	१८
	४.२.२ जातिगत विवरण	२०
	४.२.३ शिक्षा	२१
	४.२.४ विवाह	२२
	४.२.५ पारिवारिक संरचना	२३
	४.२.६ जमिन	२४
	४.२.७ पेशा	२५
	४.२.८ आम्दानी	२६
	४.२.९ आर्जित पैसाको उपयोग	२८
४.३	वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने कारण सम्बन्धमा	२९
४.४	वैदेशिक रोजगार जाने प्रकृया सम्बन्धमा	३०
	४.४.१ वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी सुचनाका स्रोतहरू	३०

४.४.२ वैदेशिक रोजगारको लागि आवश्यक रकम र यसको व्यवस्था	३१
४.५ वैदेशिक रोजगारले घरायसी अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव	३२
४.५.१ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरूको कामको प्रकार	३२
४.५.२ सीप	३३
४.५.३ वैदेशिक रोजगारमा जाँदा ठगिनु	३४
४.५.४ वैदेशिक रोजगारबाट घरमा पठाएको पैसाको विवरण	३५
४.५.५ रेमिटान्सको उपयोग गरिएको क्षेत्रहरू	३५
४.५.६ वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी विचार	३६
४.६ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका व्यक्तिहरूको विवरण	३८
४.६.१ हालको पेशा	३८
४.६.२ पून : जाने सोच	३९
४.६.३ सीप	३९
४.७ वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक तथा सामाजिक प्रभाव	४०
अध्याय-पाँच : अध्ययनको सारांश र निष्कर्ष	४२-४६
५.१ अध्ययनको सारांश	४२
५.२ अध्ययनको निष्कर्ष	४४
सन्दर्भ सूची	
प्रश्नावली	

तालिका सूची

		पेज नं.
तालिका ४.१	लक्ष्मीपुर को जातजाति अनुसार जनसंख्याको विवरण	१७
तालिका ४.२	लक्ष्मीपुरबाट वैदेशिक रोजगारमा सम्लग्न परिवारको उमेर/ लिङ्गगत जनसंख्याको विवरण	१८
तालिका ४.३	लक्ष्मीपुरबाट वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरुको उमेर/ लिङ्गगत जनसंख्याको विवरण	१९
तालिका ४.४	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरुको जातिगत विवरण	२०
तालिका ४.५(क)	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न परिवारहरुको शिक्षा सम्बन्धी विवरण	२१
तालिका ४.५ (ख)	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरुको शिक्षा सम्बन्धी विवरण	२२
तालिका ४.६	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरुको विवाह सम्बन्धी विवरण	२२
तालिका ४.७	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरुको पारिवारिक संरचनाको विवरण	२३
तालिका ४.८	वैदेशिक रोजगारमा सम्लग्न परिवारको जमिनको विवरण	२४
तालिका ४.९	वैदेशिक रोजगारमा जानु पूर्व परिवारको पेशागत पारिवारिक विवरण	२५
तालिका ४.१०	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न परिवारको हालको अतिरिक्त पेशा	२६
तालिका ४.११	वैदेशिक रोजगारमा सम्लग्न हुनुभन्दा अगाडि परिवारको आम्दानीको विवरण	२७
तालिका ४.१२	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न भएपछि परिवारको आम्दानीको विवरण	२७
तालिका ४.१३	वैदेशिक रोजगारबाट आर्जित पैसाको उपयोग	२८
तालिका ४.१४	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न हुनुपर्ने कारण सम्बन्धमा	२९
तालिका ४.१५	वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी सुचनाका स्रोतहरु	३०

तालिका ४.१६	वैदेशिक रोजगारका लागि आवश्यक रकमको व्यवस्था	३१
तालिका ४.१७	वैदेशिक रोजगारमा जानका लागि देशअनुसारको लागत	३२
तालिका ४.१८	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरूको कामको प्रकार	३२
तालिका ४.१९	वैदेशिक रोजगारमा सिकेको सीप सम्बन्धी विवरण	३३
तालिका ४.२०	वैदेशिक रोजगारमा जाँदा ठगिएका परिवारहरूको विवरण	३४
तालिका ४.२१	वैदेशिक रोजगारबाट घरमा पठाएको पैसाको विवरण	३५
तालिका ४.२२	रेमिटान्सको प्रयोग गरिएका क्षेत्रहरू	३६
तालिका ४.२३	फाइदाहरूको आधारमा वैदेशिक रोजगार राम्रो	३७
तालिका ४.२४	बेफाइदाहरूको आधारमा वैदेशिक रोजगार नराम्रो	३७
तालिका ४.२५	वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका व्यक्तिका हालको पेशा	३८
तालिका ४.२६	वैदेशिक रोजगारमा पून : जाने सोच	३९
तालिका ४.२७	विदेशमा सिकेको सीप सम्बन्धमा	४०
तालिका ४.२८	वैदेशिक रोजगारले सहभागीहरूको आर्थिक स्थितिमा पारेको असर	४०
तालिका ४.२९	वैदेशिक रोजगार र यसको सामाजिक प्रभाव सम्बन्धमा	४१

वैदेशिक रोजगार र यसको आर्थिक प्रभाव लक्ष्मीपुरको वैदेशिक रोजगारमा संलग्न मुसलमान परिवारहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

सजना जोशी